

№ 40. – Ст. 356.

12. Про транспорт: Закон України від 10.11.1994 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 51. – Ст. 446.

13. Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 47. – Ст. 349.

14. Про приєднання України до Угоди про міжнародні перевезення швидкопсувних харчових продуктів та про спеціальні транспортні засоби, які призначені для цих перевезень (УПШ): Указ Президента України від 02.04.2007 р. № 262/2007 // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 24. – Ст. 43.

15. ДСТУ 2641:2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://normativ.ucoz.org/_ld/4/481_dstu_2641_2007_.pdf

16. Про Митний тариф України: Закон України від 19.09.2013 р. // Офіційний вісник України. – 2013. – № 84. – Ст. 3107.

17. ГОСТ 14192-96. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vsepost.com/Catalog/91/9117.shtml>

18. ГОСТ 7630-96. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vsepost.com/Catalog/91/9142.shtml>

19. ДСТУ 4518-2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://normativ.ucoz.org/_ld/4/444_DSTU_4518.pdf

20. Поняття рефрижераторного судна. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://primewayukraine.com/uk/Article/Shipping>

УДК 351.713:339.543 (477)

Биков І. О., НУ «ОЮА»

Формування інституту митної вартості в митному законодавстві

В статті охарактеризовано норми міжнародного та національного права в ретроспективі розвитку інституту митної вартості та їх вплив на формування національного законодавства. Розглянуто новітню історію розвитку інституту митної вартості в Україні.

Ключові слова: митна вартість, історія інституту митної вартості, визначення митної вартості.

В статье охарактеризованы нормы международного и национального права в ретроспективе развития института таможенной стоимости и их влияние на формирование национального законодательства. Рассмотрены новейшую историю развития института таможенной стоимости в Украине.

Ключевые слова: таможенная стоимость, история института таможенной стоимости, определение таможенной стоимости.

The article provides the descriptions of rules of international and national law in retrospect Institute of customs valuation and their impact on the national legislation. Considered modern history of the institute of customs valuation in Ukraine.

Key words: customs valuation, history of the Institute of customs valuation, determining the customs valuation.

Актуальність. Поняття митної вартості є базовою категорією системи митного оподаткування та системи митного оформлення. Митна вартість товару є предметом можливих маніпуляцій, як зі сторони державного органу з метою наповнення бюджету в умовах скорочення імпорту, так і зі сторони юридичних осіб (імпортерів), адже шляхом зменшення митної вартості товару компенсу-

ються негативні наслідки валютних коливань. В таких умовах простежується конфлікт інтересів, який може вирішитися лише чітким правовим регулюванням процедури визначення митної вартості імпортованого товару. Дослідження історії інституту митної вартості товарів дозволяє сформулювати концепцію подальшого розвитку інституту митної вартості з метою його гармонізації з нормами міжнародного права.

Аналіз останніх досліджень. Проблема досліджували Л. Білецька, А. Войцешук, С. Дьоміна, Ю. Дьомін, Н. Железняк, К. Колесникова, Б. Кормич, Р. Клекоцюк, В. Прокопенко, О. Тараненко, С. Трусов, С. Чудина, В. Юрса. Однак, процедура визначення митної вартості товару на нашу думку потребує оптимізації та має відповідати сучасним економічним і правовим реаліям, що викликає необхідність підійти до розгляду питань з погляду сучасних правових реалій.

Метою статті є детальний аналіз положень чинного законодавства, наукової доктрини та судової практики з питань визначення митної вартості імпортованих товарів. В статті розглянута історія формування інституту митної вартості в національному законодавстві, представлений аналіз процедури визначення митної вартості товару.

Виклад основного матеріалу. З розширенням міжнародної торгівлі на початку ХХ століття, існуючі на той час нестабільні та довільні методи оцінки товарів в митних цілях, почали вимагати змін. Так, на Женевській конференції з метою стабілізації світової економіки та зниження бар'єрів в міжнародній торгівлі, вперше була розроблена Генеральна угода про тарифи і торгівлю (ГАТТ 1947), яка в статті VII містила основні принципи митної оцінки товарів, але угода мала декларативний характер та не містила практичних рекомендацій щодо їх застосування.

Угода (ГАТТ 1947) встановлювала, що оцінка товару повинна встановлюватися на «дійсній вартості» імпортованого товару, на який розраховується мито, або аналогічного товару і не повинна базуватися на вартості товару національного походження чи на довільній чи фіктивній вартості. Поняття «дійсної вартості» розкривається в угоді, як ціна, за яку, під час та в місці, визначеними законодавством країни що імпортує, такий чи аналогічний товар продається чи пропонується до продажу при звичайному ході торгівлі за умов повної конкуренції [1].

Наступним кроком до міжнародної гармонізації в галузі визначення митної вартості товару було підписання по ініціативі держав Західної Європи 15 грудня 1950 року Конвенції про створення уніфікованої методології визначення митної вартості товарів (Брюссельська конвенція визначення митної вартості). Конвенція визначила митну вартість товару як «нормальну ціну» товару, по якій він може бути проданий в державу призначення в момент подання митної декларації. США та Канада не підписали Конвенцію, а інші країни-учасники конвенції розглядали її як угоду, що уніфікувала техніку та методіку загальноєвропейської практики визначення митної вартості товару [20, 73]. Під «нормальною ціною» розуміється ціна, яка складається на відкритому ринку між незалежними один від одного продавцем і покупцем. Для визначення митної вартості складались відповідні списки на які посилались при обрахуванні вартості товарів. На практиці допускалася 10% погрішність у визначенні митної вартості товару щодо установленної «нормальної ціни» товару, також додатково включились витрати,

пов'язані з придбанням патентів та торгових марок.

Відносини в сфері методології визначення митної вартості поступово ускладнювались та вимагали уніфікації. Зовнішньоторговельна практика вимагала нових підходів до системи оцінки митної вартості товарів, яка б була простою та відповідала потребам та інтересам більшості держав. Так, питання визначення єдиної методології визначення митної вартості товарів було одним з основних на багатосторонніх торгівельних переговорах ГАТТ (відомі як Токійський раунд (1973 — 1979 роки), які підтвердили загальну тенденцію до лібералізації міжнародної торгівлі та становили наступний етап у формуванні концепції митної вартості товарів. Переговори завершилися прийняттям Договору про застосування статті VII ГАТТ (перша редакція), відомого як «Кодекс митної вартості ГАТТ» 1979 року [20, 73]. Угода Токійського раунду обмежувала можливості митних органів, що викликало занепокоєння на міжнародній арені серед країн, що розвиваються. Вони вважали, що такі умови обмежують можливість їхніх митних органів боротися з заниженням вартості імпортованих товарів. Кодекс митної вартості ГАТТ, у випадку відмови визнання контрактної вартості, поклав тягар доведення митної вартості на державні органи.

Подальшу міжнародну співпрацю в даному напрямку продовжив Уругвайський раунд переговорів, в результаті якого було створено СОТ, як заміну ГАТТ та прийнято відповідний пакет договорів для всіх держав — членів Світової організації торгівлі. Митна вартість була визначена як ціна, що фактично сплачена або та, що підлягає сплаті за товари при їх продажу з метою експорту в державу імпорту, скореговану з вимогами до установлених додаткових нарахувань до даної ціни.

В рамках СОТ 15 квітня 1994 року було підписано Угоду Про застосування статті VII Генеральної угоди з тарифів і торгівлі, відповідно до якої первинною основою для визначення митної вартості є «контрактна вартість» [2]. Отже, митною вартістю імпортованих товарів є контрактна вартість, тобто ціна, фактично сплачена або що підлягає сплаті за товари, якщо вони продаються на експорт до країни імпорту, скоригованою у відповідності то статті VIII Угоди, за умови, що: немає жодних обмежень стосовно розпорядження або використання товарів покупцем, окрім обмежень, які накладаються або вимагаються законом чи органами державної влади в країні імпорту, обмежують географічний район, куди ці товари можуть бути перепродані або не впливають значною мірою на вартість товарів; продаж або ціна на підпадають під умову, відповідно до якої вартість не може бути визначена відносно товару, що оцінюється; жодна частина виручки за будь-який подальший перепродаж, розпорядження або використання товарів покупцем не перейде прямо або опосередковано продавцеві, якщо тільки не може бути зроблене відповідне коригування відповідно до положень статті VIII Угоди; покупець и продавець не пов'язані між собою або якщо покупець и продавець пов'язані, то контрактна вартість прийнята для митних цілей відповідно до Угоди.

Дана угода зберігає деякі принципи і методи визначення митної вартості товарів, розроблені в результаті Токійського раунду, хоча змінює та доповнює методологію. Прийняте в ході роботи Уругвайського раунду рішення про перенесення тягаря доведення митної вартості на імпортера. Отже, митна вартість повинна базуватися на справжній вартості імпортованого товару, на який на-

раховується мито, або аналогічного товару і не повинна базуватися на вартості товару національного походження чи на фіктивній або довільній вартості.

Сучасне українське законодавство про митну вартість, звичайно, сформува-лося на основі міжнародного досвіду, але і на основі норм радянського права.

Радянська політика державної монополії зовнішньої торгівлі заблокувала систему митно-тарифного регулювання, а митний контроль став ще одним елементом впливу на зовнішню торгівельну політику держави. Митна система поступово спрощувалася та була закріплена в Митному кодексі СРСР від 5 квітня 1964 року, який ігнорував інтереси республік та встановлював командно-адміністративні методи управління митною політикою [18, 650].

З 1986 року почались проводитися реформи, орієнтовані на розвиток ідей демократії та вільного ринку, що, звісно, мало свої наслідки і для митного законодавства Союзу. В 1986 році – вперше за весь час існування Радянського Союзу митна служба була організаційно відокремлена від інших структур, було створено Головне управління державного митного контролю при Раді Міністрів СРСР (структура з правами самостійного органу державного управління та зі статусом союзного відомства) [18, 562]. Таким чином відбувся відхід від принципу монополії зовнішньої торгівлі та декларовано завдання формування нової митної політики, але нормативно це було закріплено в 1991 році з прийняттям Митного кодексу СРСР та Закону СРСР «Про митний тариф», хоча за часів СРСР митна справа в Українській РСР самостійно майже не велася.

З проголошенням незалежності, Україна розпочала ведення власної митної політики та формування зовнішньоекономічних відносин. Постановою Верховної Ради України від 12.12.1991 року було створено Державний митний комітет України, як центральний орган митної політики [17, 32].

Стаття 16 Закону України «Про Єдиний митний тариф» від 5 лютого 1992 року (до прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 22.12.2005 року [9]) визначала митну вартість як ціну, що фактично сплачена або підлягає сплаті за товар на момент перетину митного кордону України. Закон визначав систему принципів та методологічні основи визначення митної вартості, але основним недоліком Закону була відсутність процедури реалізації цих принципів, бо до Закону не було включено методи визначення митної вартості товарів [8].

Важливим кроком на шляху імплементації норм міжнародного законодавства до національної правової традиції було прийняття Митного кодексу України 11.07.2002 року (набрав чинності 01.01.2004 року). Кодекс уніфікував організаційні та методологічні основи системи визначення митної вартості товарів. Стаття 259 Кодексу визначала митну вартість товарів як заявлену декларантом або визначену митним органом вартість товарів, що переміщуються через митний кордон України, яка обчислюється на момент перетинання товарами митного кордону України відповідно до Кодексу [7]. З прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 22.12.05 року була змінена редакція ст. 259, згідно з якою, митною вартістю товарів, які переміщуються через митний кордон України є їх ціна, що була фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари, обчислена відповідно до положень цього Кодексу [7].

5 лютого 2008 року на засіданні Генеральної Ради Світової організації торгівлі

прийнято рішення про приєднання України до Маракеської угоди про заснування СОТ [4], що стало реальним результатом приведення норм митного законодавства у відповідності до вимог СОТ, але на цьому нормотворчість не зупинилась.

Питання визначення митної вартості товарів залишались предметом дискусій та потребували однозначного тлумачення. У лютому 2013 року з метою застосування дійсного (адекватного) рівня митної вартості товарів при їх митному оформленні, було створено робочі групи з представників митних та податкових органів із залученням працівників територіальних органів, а також суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. 28 лютого 2013 року на засіданні Громадської ради при Держмитслужбі України було порушено питання щодо вирішення проблем стосовно економічно обґрунтованої ціни товарів, що розміщуються в митному режимі імпорту, у розрізі товарних підкатегорій. 6 березня 2013 року вперше відбулася спільна нарада щодо економічно обґрунтованої ціни товарів, що розміщуються в митному режимі імпорту, у розрізі товарних підкатегорій. 21 березня 2013 року на останньому засіданні Громадської ради при Держмитслужбі України її членами було порушено питання щодо діяльності робочої групи, яка збирала та опрацьовувала інформацію стосовно економічно обґрунтованих цін товарів, що розміщуються в митному режимі імпорту. 14 травня 2013 року відбулося організаційне засідання Комітету Ради підприємців з питань зовнішньоекономічної діяльності при Кабінеті Міністрів України, на якому розглядалися питання, що виникають під час здійснення митного контролю та оформлення товарів. Насамперед це проблема визначення митної вартості товарів. 17 липня 2013 року зустріч фахівців Департаменту митної справи з представниками Громадської ради при Південній митниці, де громадськість інформувала представників влади, що значна частина рішень про коригування митної вартості товарів виноситься посадовими особами митниць із порушенням встановленого порядку застосування методів її визначення. 19 липня 2013 року відбулося засідання Громадської ради при Міністерстві доходів і зборів України. Питаннями порядку денного були визначення та коригування митної вартості. 26 липня 2013 року відбулось перше засідання Комісії Громадської ради при Міндоходів з питань митної справи. Члени Комісії розглянули ситуацію, що склалася при визначенні митної вартості, та ухвалили рішення - узагальнити звернення суб'єктів ЗЕД, підготувати запит на отримання статистичної інформації щодо кількості рішень, прийнятих працівниками митниць про коригування митної вартості товарів, а також інформації щодо кількості рішень про визначення митної вартості за першим методом [2, 74].

Чинна редакція Митного кодексу України від 13.03.2012 року в редакції від 25.02.2015 року в статті 46 визначає митну вартість товарів, що переміщуються через митний кордон, як вартість товарів, яка використовується для митних цілей, що базується на ціні товару, яка фактично сплачена або підлягає сплаті [5].

На основі даного показника, який є елементом митно-тарифного регулювання економічних відносин, відбувається нарахування мита та обов'язкових платежів у вигляді податкового навантаження, що в подальшому визначає долю товару на території держави. Відповідно до статті 190 Податкового кодексу України договірна (контрактна) вартість товарів (відповідно до положень III розділу Митного кодексу України) з урахуванням мита та акцизного податку, що підлягають сплаті і включаються до ціни товарів, є базою для оподаткування товарів,

що ввозяться на митну територію України [6].

Як бачимо, правильне визначення митної вартості є надзвичайно важливим як для держави, так і для бізнесу. Так, А.Д. Войцешук зазначав, що правильне визначення митної вартості товару впливає не лише на ціну товару, а і на економічну безпеку держави в цілому, адже, як зазначає автор, існує залежність між макроекономічними показниками та рівнем економічної безпеки держави [16, 95]. Як зазначає Л.М. Білецька, феномен митної вартості полягає в тому, що з одного боку – це тверда ціна, що сплачена або підлягає сплаті і передбачена договором у зафіксованій сумі, а з іншого – вона підлягає обчисленню за правилами митного законодавства [15, 34]. На складності та важливості системи визначення митної вартості наголошував також Р.Є. Клекоцюк, який, спираючись на норми міжнародного права (зокрема, підписані в рамках Токійського раунду багатосторонні торговельні угоди під егідою ГАТТ у тому числі і угоди про застосування ст. VII ГАТТ), зазначав не лише про необхідність уніфікації технічної процедури визначення митної вартості, а і наголошував на уніфікації сутності процедури [19, 47].

Відповідно до положень міжнародного митного права, митною вартістю є ціна, яка фактично сплачена або підлягає сплаті за товари при продажу з метою експорту до країни імпорту, скориговану з врахуванням додаткових нарахувань до цієї ціни. По суті, митну вартість можна визначити як суму витрат, понесених з товару імпортером до обумовленого пункту пропуску на митному кордоні. Тобто, митна вартість розраховується на основі конкретних сум витрат при ввезенні товару. Таким чином, митна вартість розглядається як заявлена декларантом (або визначена митним органом) вартість товару що переміщується через митний кордон держави на момент такого переміщення [11].

Заявлення митної вартості товарів, що імпортуються підприємствами на митну територію України, здійснюються шляхом подання декларації митної вартості товару за формою ДМВ з додатковим аркушем А (подається для заявлення митної вартості товарів, яка визначена шляхом застосування основного методу – визначення митної вартості товару **за ціною договору**) та формою ДМВ з додатковим аркушем Б (подається для заявлення митної вартості товарів, яка визначається **за іншими методами** визначення митної вартості товару) [13], а також перелік необхідних документів визначений статтею 55 Митного кодексу України.

Контроль правильності визначення (перевірка) митної вартості товарів здійснюється органом міністерства доходів та зборів під час проведення митного контролю та митного оформлення. Державний орган з метою здійснення контролю правильності визначення митної вартості товарів може ініціювати процедуру коригування митної вартості товару [12]. Митний орган повинен надати інформацію, яка слугує підґрунтям для виникнення сумнівів у правильності оцінки митної вартості товарів. Запропонована державним органом скоригована сума митної вартості товарів має бути детально обґрунтована та містити чіткі пояснення фактів, які вплинули на таке коригування.

Декларант має право не погодитись з рішенням про коригування заявленої ним митної вартості товарів та провести незалежну цінову експертизу контракту, оскаржити рішення державного органу щодо коригування митної вартості то-

вару. У разі відмови митного органу визнавати митну вартість товару, декларант має право вимагати надання письмової інформації про причини такої відмови. Якщо митний орган в п'ятиденний строк не надав обґрунтованої відмови у визнанні заявленої митної вартості з урахуванням додаткових документів, можна вважати правильною заявлену декларантом митну вартість товарів [5].

Сформована практика визначення митної вартості товарів поділяє всі методи на дві категорії: основні та додаткові. Один основний метод - за ціною договору (контракту) щодо товарів, які імпортуються та додаткові: за ціною договору щодо ідентичних товарів; за ціною договору щодо подібних (аналогічних) товарів; на основі віднімання вартості; на основі додавання вартості; резервний метод [5].

На практиці трапляються випадки, коли митні органи у разі нерезультативного використання основного методу оцінки митної вартості товарів, відразу звертаються до резервного методу, ігноруючи при цьому положення Кодексу про те, що кожен наступний метод може бути використаний лише у випадку неможливості визначення митної вартості імпортованого товару за попередніми методами.

Приблизно 60% усіх спорів, які розглядаються судами за участю митних органів, виникають через різне визначення митної вартості. На практиці декларант спирається на ціну, вказану в контракті, а митні органи застосовують методи визначення митної вартості, передбачені законодавцем [15, 36].

Практика відмови в оформленні товарів за заявленою митною вартістю йде шляхом виявлення неточностей та помилок в поданих декларантом відомостях, що в цілому ставить їх достовірність під сумнів [14]. У своїх рішеннях Верховний Суд України констатує виключну компетенцію митних органів в питаннях перевірки та контролю правильності обчислення декларантом митної вартості товару.

Висновки. Інститут митної вартості сформувався в Україні під впливом норм міжнародного права та на основі норм права Радянського союзу. З моментом проголошення незалежності України, інститут митної вартості розвивався поетапно шляхом поступової імплементації норм міжнародного права. Подальший розвиток та вдосконалення нормативної процедури визначення митної вартості товару повинен здійснюватися шляхом все більшої гармонізації процедури з міжнародними нормами та правилами. Система повинна відповідати комерційній практиці та включати в себе однакові та нейтральні механізми оцінки вартості імпортованого товару. Важливим є встановлення однозначного розуміння з боку державних органів та імпортерів методів визначення митної вартості імпортованого товару.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) від 30.10.1947 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_264
2. Угода про застосування статті VII Генеральної угоди з тарифів і торгівлі від 15.04.1994 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/981_011
3. Конвенція Про створення Ради Митного Співробітництва від 15.12.1950 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_184/page
4. Угода про заснування Світової організації торгівлі від 15.04.1994 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_342
5. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. в редакції від 25.02.2015 р. – [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. в редакції від 13.03.2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>

7. Митний кодекс України від 11.07.2002 року. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/92-15/page6>

8. Про Єдиний митний тариф: Закон України від 05.02.1992 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2097-12/page>

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 22.12.2005 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3269-15>

10. Про затвердження Порядку декларування митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України, та подання відомостей для її підтвердження: постанова Кабінету міністрів України від 20 грудня 2006 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1766-2006-%D0%BF>

11. Про затвердження форми рішення про коригування митної вартості товарів, Правил заповнення рішення про коригування митної вартості товарів та Переліку додаткових складових до ціни договору: наказ Міністерства фінансів України від 24.05.2012 року № 598. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0883-12>

12. Про затвердження форми декларації митної вартості та правил її заповнення: наказ Міністерства фінансів України від 24.05.2012 р. № 599. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0984-12/page>

13. Щодо судової практики з питань визначення митної вартості товарів: лист Міністерства доходів і зборів України від 28.02.2014 року № 5087/7/99-99-10-03-01-17. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/gna/4582-5087.html>

14. Білецька Л.М. Митна вартість – terra incognita в українському законодавстві / Л.М. Білецька // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 3 (115). – С. 35 – 38.

15. Войцешук А.Д. Митна вартість як інструмент захисту економічної безпеки держави / А.Д. Войцешук // Економіка та держава. – 2009. – № 11. – С. 95 – 96.

16. Митне право України.: навч. пос. / [Дьомін Ю.М, Дьоміна С.Ю., Железняк Н.М. та ін.], за заг. ред. Юлдашева О.Х. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 232 с.

17. Історія митної справи в Україні / К.М. Колесников, О.В. Морозов, Г.М. Виноградов та ін., за ред. П.В. Пашка, В.В. Ченцова; вступне слово О.Б. Єгорова. – К.: Знання, 2006. – 606 с.

18. Клекоцюк Р.Є. Поняття митної вартості товарів та їх роль у регулювання міжнародної торгівлі / Р.Є. Клекоцюк // Юриспруденція: теорія і практика. – 2009. - № 11. – С. 47 - 52.

19. Трусов С. Митна вартість: історія, сьогодення та перспективи / С. Трусов // Вісник Міністерства доходів і зборів України. – 2013. – № 40. – С. 72 – 75.